

The Effect of Country Risk on Life Insurance Penetration in Selected Countries

Abolfazl Shahabadi*

Ali Moradi**, Ahmad Ehsani***

Abstract

Risk aversion, the main reason is the demand for life insurance. Because, life insurance transferring the risk of people to insurance companies, damage caused by its risk more tolerable and more manageable. So, is expected in countries with higher risks higher, life insurance penetration is higher. But, empirical evidence shows that interest on life insurance in countries with high and medium risk is minimal. While in countries with very low risk, embracing the life insurance is very impressive. Therefore, the present study tried the effect of country risk (political, economic and financial) on life insurance penetration in two groups of selected countries with high and medium risk and selected countries very low risk during the period 2002-2015 analyzed. The research model using panel data and the generalized method of moments estimated. The results showed that the effect of political risk, economic risk and financial risk on the life insurance penetration in both groups from the selected countries is negative and meaningful. The effect of Control variables including per capita income, education of level and life expectancy on life insurance penetration in both groups of selected countries has a positive and meaningful. The effect of misery index on life insurance penetration in both groups of selected countries has a negative and meaningful. But, the effect of dependency ratio on life insurance penetration in selected countries with very low risk has a positive and meaningful and on

---

* Professor, Department of Economics, Faculty of Economics and Social Science, Alzahra University, Tehran (Corresponding Author), a.shahabadi@alzahra.ac.ir

** Master of Economics, Islamic Azad University, Arak Branch, ali.artiman.moradi@gmail.com

*** MA of Financial Management, Department of Management, E-Campus Branch, Islamic Azad University, ahmadehsani1352@gmail.com

Date received: 22/05/2020, Date of acceptance: 30/09/2020

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

life insurance penetration of selected countries with high and medium risk has a negative and meaningful.

Keywords: Life Insurance, Political Risk, Economic Risk, Financial Risk.

JEL Classification: G22, G32, C23.

اثر ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در کشورهای منتخب

ابوالفضل شاه‌آبادی*

علی مرادی**، احمد احسانی***

چکیده

بیمه عمر با انتقال ریسک اشخاص به شرکت‌های بیمه، خسارت ناشی از این ریسک‌ها را قابل تحمل‌تر و کنترل‌پذیرتر می‌نماید. بنابراین، انتظار می‌رود کشورهای با ریسک بالاتر از ضریب نفوذ بیمه عمر بیشتری برخوردار باشند. اما، شواهد تجربی عکس این را نشان می‌دهد و کشورهای با ریسک بالا و متوسط دارای ضریب نفوذ بیمه عمر پایین هستند. حال آن که ضریب نفوذ بیمه عمر در کشورهای با ریسک بسیار پایین قابل توجه است. بنابراین، تحقیق حاضر سعی کرده تا اثر ریسک کشوری (سیاسی، اقتصادی و مالی) بر ضریب نفوذ بیمه عمر در دو گروه از کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط و کشورهای با ریسک بسیار پایین طی دوره ۲۰۱۵-۲۰۲۰ بررسی نماید. به همین منظور، مدل تحقیق با استفاده از داده‌های تابلویی و به روش گشتاورهای تعمیم یافته برآورد گردید. نتایج نشان داد اثر ریسک‌های سیاسی، اقتصادی و مالی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است. متغیرهای کنترل شامل درآمد سرانه، سطح تحصیلات و امید به زندگی در هر دو گروه از کشورهای منتخب بر ضریب نفوذ بیمه عمر تأثیر مثبت و معنادار داشته‌اند و شاخص فلاکت در هر دو گروه از کشورهای منتخب بر ضریب نفوذ بیمه عمر تأثیر منفی و معنادار داشته است. اما، بار تکفل بر ضریب نفوذ بیمه عمر کشورهای منتخب با ریسک بسیار

* استاد گروه اقتصاد، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی، دانشگاه الزهرا (نویسنده مسئول)،

a.shahabadi@alzahra.ac.ir

** کارشناسی ارشد اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ali.artiman.moradi@gmail.com

*** کارشناسی ارشد مدیریت مالی، دانشگاه آزاد، واحد الکترونیکی، تهران، ahmadehsani1352@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۰۹

پایین تأثیر مثبت و معنادار و بر ضریب نفوذ بیمه عمر کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط تأثیر منفی و معنادار داشته است.

کلیدواژه‌ها: بیمه عمر، ریسک سیاسی، ریسک اقتصادی، ریسک مالی.

طبقه بندی JEL: G22، G32، C23.

۱. مقدمه

بسیاری از صاحب نظران اقتصادی صرف نظر از تعلق خاطر به مکتب اقتصادی خاص، تأکید دارند که افزایش «پس انداز» و نحوه ساماندهی آن در جامعه، پیش نیاز برخورداری از یک اقتصاد سالم و شکوفا است. زیرا، زمینه مناسب برای انجام سرمایه گذاری و گسترش ظرفیت های تولیدی را فراهم، اقتصاد را فربه و تولید ملی را افزایش می دهد (شیرکوند، ۱۳۹۱). وظیفه ساماندهی پس انداز نیز در هر جامعه ای برعهده بخش مالی است. به عبارتی، بخش مالی با تجمیع پس اندازهای خرد و پراکنده و هدایت آنها به سمت مصارف سرمایه گذاری سبب افزایش رشد اقتصادی و رفاه اجتماعی جوامع می شود. این وظیفه بخش مالی تا بدان حد مهم و حیاتی است که برخی از اقتصاددانان، تفاوت بین اقتصادهای توسعه یافته و درحال توسعه را نه در برخورداری از فناوری های پیشرفته، بلکه در وجود بخش مالی یکپارچه، فعال و گسترده می دانند (ختایی، ۱۳۷۸).

در این بین، بیمه عمر (Life Insurance) به عنوان بزرگترین بخش از صنعت بیمه جهان از ابزارهای مهم بسیج پس اندازهای خرد (حق بیمه (Insurance Premium)) و هدایت آن به سمت مصارف سرمایه گذاری و ایجاد ظرفیت های اقتصادی است که ضمن رفع دغدغه های آتی اشخاص، نقش غیرقابل انکاری در فرایند نیل به رشد و توسعه اقتصادی و افزایش رفاه اجتماعی کشورها ایفا می کند (Subba Rao and Srinivasulu, 2013: 45).

از سویی، عموم افراد ریسک گریزند و بیمه عمر یکی از ابتکارات مهم بشر جهت مقابله با ریسک و تأمین امنیت مالی و ذهنی افراد است (Curak et al, 2013: 45). بنابراین، انتظار می رود در کشورهای با ریسک بالا، ضریب نفوذ بیمه عمر (Life Insurance Penetration) بالاتر باشد و سهم بیشتری از درآمد ملی آنها به خرید بیمه های عمر اختصاص یابد.

اما، شواهد تجربی عکس این موضوع را نشان می دهد و سهم بیمه عمر از کل سبد بیمه ای و تولید ناخالص داخلی کشورهای با ریسک بالا و متوسط بسیار ناچیز است. به طور مثال، ضریب نفوذ بیمه عمر در بسیاری از کشورهای با ریسک کشوری

(International Country Risk Guide) بالا و متوسط نظیر آنگولا، اکوادور، اوکراین، ایران، بنگلادش، ترکیه، سریلانکا، گواتمالا، مصر، نیجریه و ونزوئلا کمتر از نیم درصد است. حال آن که این در کشورهای با ریسک مرکب بسیار پایین نظیر هنگ کنگ، فنلاند و ژاپن این ضریب به ترتیب ۱۳/۳۱، ۹/۶۸ و ۸/۲۷ درصد است (Sigma، 2015: 46).

به همین منظور، تحقیق حاضر با هدف بررسی اثر ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در دو گروه از کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط و کشورهای منتخب با ریسک بسیار پایین طی دوره ۲۰۱۵-۲۰۰۲ انجام شده است.

در ادامه، مقاله پیش رو چنین سازماندهی شده که ابتدا مبانی نظری بیمه عمر بیان می‌گردد. سپس، ریسک کشوری و شاخص‌های اندازه‌گیری آن معرفی و سازوکار اثرگذاری هر شاخص بر ضریب نفوذ بیمه عمر تبیین و تشریح می‌شود. پس از آن، پیشینه مطالعات تجربی مرتبط با موضوع مرور می‌گردد. در نهایت، مدل تحقیق ارائه و برآورد می‌شود و پس از تحلیل نتایج حاصله و مقایسه آن با نتایج مطالعات مشابه، چند توصیه سیاستی پیشنهاد می‌شود.

۲. مبانی نظری

۱.۲ بیمه عمر

بیمه عمر، قراردادی است که طی آن بیمه‌گذار متعهد می‌شود مبالغی را به صورت مقرر در متن قرارداد در زمان معین به شرکت بیمه پرداخت نماید. متقابلاً شرکت بیمه موظف می‌شود با اتمام مدت قرارداد یا در صورت بروز وقایعی چون مرگ، ابتلا به بیماری لاعلاج و یا احتیاج شخص به مراقبت‌های پزشکی، سرمایه‌ی بیمه‌گذار را به صورت یکجا یا در قالب مستمری به وی یا اشخاص ثالثی که او تعیین کرده باشد، پرداخت نماید. بنابراین، بیمه عمر ذیل بیمه‌های اشخاص دسته‌بندی می‌شود و بر خلاف بیمه‌های اموال و مسئولیت، فاقد خصلت غرامتی بوده و دارای دو نوع پوشش سرمایه‌گذاری و درمانی می‌باشد. پوشش سرمایه‌گذاری شامل دریافت وام از محل صندوق پس‌انداز (بدون ضامن) و دریافت سرمایه تجمعی پس از اتمام مدت قرارداد به صورت مستمری یا یکجا است. پوشش درمانی نیز شامل پوشش امراض خاص، پوشش از کارافتادگی دائم و پوشش حادثه است (حسن‌زاده و حیدری، ۱۳۸۶).

پی‌ریزی مبانی نظری بیمه عمر نیز با مطالعات یاری (Yaari, 1965) و لوییس (Lewis, 1989) آغاز شد. به این صورت که یاری، تقاضا و توسعه بیمه عمر را از دیدگاه تخصیص منابع بیمه‌گذار (سرپرست خانواده) و در چارچوب مدل «دور چرخش» بررسی کرد. او با استفاده از نظریه مصرف‌کننده بر حداکثرسازی مطلوبیت انتظاری بیمه‌گذار تأکید نمود. یاری بیان نمود سرپرست خانوار به دلیل عدم آگاهی از زمان مرگ خود، از طریق پس‌انداز و باقی نهادن ارث برای خانواده، احساس خرسندی نموده و تلاش می‌کند تا زندگی آنها را پس از مرگ خویش تأمین نماید. بنابراین، بیمه‌گذار جهت کاهش ناطمینانی خود نسبت به آینده و حداکثرسازی مطلوبیت انتظاری خویش، بیمه عمر تقاضای می‌نماید و حق بیمه پرداخت می‌کند که این حق بیمه پرداختی منجر به افزایش منابع مالی بخش بیمه عمر و توسعه این بازار می‌شود. مدل یاری به صورت رابطه ۱ است:

$$E[U(T)] = \int_0^T \alpha(t)g[c(t)]dt + \beta(T)\phi[S(T)] \quad (1)$$

در این رابطه T طول عمر مصرف‌کننده و متغیری تصادفی است. $\phi[S(T)]$ مطلوبیت آنی ارث، $g[c(t)]$ مطلوبیت آنی مصرف و $\alpha(0)$ و $\beta(0)$ نیز عوامل تخفیف (تعدیل) هستند. در واقع، یاری به این نکته اشاره دارد که اگر انگیزه ارث‌گذاری وجود نداشته باشد، افراد ترجیح می‌دهند تا مصرف جاری خود را افزایش دهند. یعنی ثروت خود را به صورت مستمری و در زمان حیات مصرف کنند. اما، در صورت وجود انگیزه ارث‌گذاری، افراد مطلوبیت نهایی مصرف را با مطلوبیت نهایی ارث مقایسه نموده و اگر مطلوبیت نهایی ارث بیشتر باشد، بیمه عمر تقاضا می‌کنند. اما، لوئیس تقاضای بیمه عمر را از منظر وارثین مورد مطالعه قرار داده است. زیرا، به زعم وی، بیمه عمر به منظور حداکثرسازی مطلوبیت انتظاری وراثت تقاضا می‌شود.

درباره اهمیت بیمه‌های عمر باید گفت، هدف از خرید بیمه عمر تنها جبران خسارت نیست. بلکه، تأمین آتیه است. بنابراین، گسترش بیمه‌های عمر می‌تواند از تعمیق شکاف طبقاتی جلوگیری نماید. زیرا، با فوت سرپرست خانوار از سقوط یک‌باره خانواده وی به ورطه فقر مطلق جلوگیری می‌کند (مؤمنی و صالحیان و همکاران، ۱۳۹۲). همچنین، شرکت‌های بیمه با دریافت حق بیمه عمر، پرداخت‌های خاصی را در آینده تعهد می‌کنند و از آنجا که بین دریافت حق بیمه و ایفای تعهدات، وقفه زمانی قابل ملاحظه‌ای وجود دارد، شرکت‌های بیمه قادرند تا در فعالیت‌های اقتصادی مشارکت نموده و سرمایه‌گذاری را توسعه دهند (حسن‌زاده و کاظم نژاد، ۱۳۸۷). مضافاً، بیمه‌های عمر با القای احساس

بی‌نیازی به غیر، آرامش خاطر و افزایش روحیه را به ارمغان آورده و زمینه‌ساز تلاش بیشتر در اشخاص جهت ایجاد جامعه‌ای سالم می‌شود (Skipper, 1999).

۲.۲ ریسک کشوری

ریسک (Risk) به معنای پیشامد احتمالی است که زمان وقوع آن نامعلوم و تحقق آن به میل و اراده اشخاص بستگی ندارد. از این‌رو، باید پذیرفت که ریسک وجه مشترک کلیه تصمیمات انسان است و اجتناب از آن ممکن نیست. در نتیجه، باید به رسمیت شناخته شود و با طراحی ابزارهای مختلف و مدیریت صحیح، زیان ناشی از آن را به حداقل و بازده ناشی از آن را به حداکثر رساند (اکبریان و دیانتی، ۱۳۸۵). در این بین، شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری (International Country Risk Guide) یکی از ابزارهای شناسایی و اندازه‌گیری ریسک‌های سیاسی، اقتصادی و مالی حاکم بر کشورها است. به این صورت که ریسک سیاسی با استفاده از مؤلفه‌های ثبات حکومت، شرایط اجتماعی-اقتصادی، ریسک مصادره و عدم برگشت سود سرمایه‌های خارجی، درگیری داخلی، درگیری خارجی، فساد، دخالت نظامیان در سیاست، تنش‌های مذهبی، حاکمیت نظم و قانون، تنش‌های نژادی، پاسخگویی حکومت در برابر مردم و کیفیت دیوانسالاری به ارزیابی و محاسبه ثبات سیاسی کشورها می‌پردازد و نمره‌ای بین ۰ تا ۱۰۰ به آنها می‌دهد که ۰ تا ۴۹/۹ به معنای ریسک خیلی بالا، ۵۰ تا ۵۹/۹ ریسک بالا، ۶۰ تا ۶۹/۹ ریسک متوسط، ۷۰ تا ۷۹/۹ ریسک پائین و ۸۰ به بالا به معنای ریسک بسیار پائین است. ریسک اقتصادی نیز با مؤلفه‌های میزان تولید ناخالص داخلی، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی واقعی، نرخ تورم سالانه، نسبت تراز بودجه به تولید ناخالص داخلی و نسبت حساب جاری به تولید ناخالص داخلی به ارزیابی نقاط قوت و ضعف اقتصادی کشورها می‌پردازد و به آنها نمره‌ای بین ۰ تا ۵۰ می‌دهد که ۰ تا ۲۴ به معنای ریسک خیلی بالا، ۲۵ تا ۲۹ ریسک بالا، ۳۰ تا ۳۴/۹ ریسک متوسط، ۳۵ تا ۳۹/۹ ریسک پائین و ۴۰ و بیشتر به معنای ریسک بسیار پائین است. ریسک مالی نیز با مؤلفه‌های نسبت بدهی خارجی به تولید ناخالص داخلی، نسبت پرداخت بدهی خارجی به صادرات کالا و خدمات، نسبت حساب جاری به صادرات کالا و خدمات، خالص نقدینگی بین‌المللی به صورت پوشش ماه‌های واردات و ثبات نرخ ارز به ارزیابی توانایی کشورها در پرداخت تعهداتشان می‌پردازد و به آنها نمره‌ای بین ۰ تا ۵۰

می‌دهد که ۰ تا ۲۴ به معنای ریسک خیلی بالا، ۲۵ تا ۲۹ ریسک بالا، ۳۰ تا ۳۴/۹ ریسک متوسط، ۳۵ تا ۳۹/۹ ریسک پائین و ۴۰ به بالا به معنای ریسک بسیار پائین است.

۳.۲ سازوکار تأثیر ریسک کشوری بر بیمه عمر

ریسک‌ها تا حد نسبتاً زیادی قابل کنترل و مدیریت هستند و بیمه عمر یکی از ابزارهای این مدیریت است که ریسک را از اشخاص به شرکت‌های بیمه منتقل نموده و آتیه و اطمینان را برای افراد تأمین می‌کند. بنابراین، منطقی است که با افزایش ریسک، گرایش به خرید بیمه عمر به مثابه ابزار مدیریت ریسک افزایش یابد. اما، شواهد تجربی نشان می‌دهد این تأثیر مثبت ریسک بر بیمه، لافل در مورد ریسک کشوری و بیمه عمر صادق نمی‌باشد و ضریب نفوذ بیمه عمر در اغلب کشورهای با ریسک بالا و متوسط پایین است. حال آن که کشورهای با ریسک بسیار پایین از ضریب نفوذ بیمه عمر بالایی برخوردارند. به زعم این تحقیق، این مسئله ناشی از ویژگی منحصر به فرد بیمه عمر نسبت به سایر بیمه‌ها است که فاقد خصلت غرامتی بوده و هدف از خرید آن تنها جبران خسارت نیست. بلکه، تأمین آتیه افراد را مدنظر دارد. به عبارتی، بیمه عمر نوعی سرمایه‌گذاری بلندمدت است که افزایش ریسک کشوری، اطمینان بیمه‌گذار از دریافت اصل و فرع سرمایه‌اش را در پایان مدت سرمایه‌گذاری از او سلب می‌کند. مضافاً به ماهیت متفاوت ریسک کشوری با انواع دیگر ریسک بر می‌گردد. زیرا، ریسک کشوری یک شاخص مهم نهادی است که تصمیمات و انتخاب‌های فردی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (محمدی و امیدوار، ۱۳۹۴).

به طور مثال، ریسک سیاسی از نااطمینانی به مراکز قدرت ناشی می‌شود. بنابراین، در کشورهایایی که احتمال انقلاب، بروز جنگ داخلی و خارجی، تحولات عمده سیاسی و حرکت به سمت حذف بخش خصوصی بالاست، نااطمینانی عمومی نسبت به آینده زیاد است و سرمایه‌گذاری در بیمه عمر کاهش می‌یابد (Sawadogo and Guerinéau, 2015). ریسک اقتصادی نیز توسعه بیمه‌های عمر را با مخاطره مواجه می‌کند. زیرا، نوسان زیاد تولید ناخالص داخلی و نرخ رشد تولید ناخالص داخلی موجب افزایش نااطمینانی آحاد جامعه نسبت به درآمدشان در آینده می‌گردد. یا تورم بالا به معنای عدم اطمینان از قدرت خرید پول دریافتی در آینده است. همچنین، نسبت بالای بودجه کل کشور به تولید ناخالص داخلی مترادف قبضه امور اقتصادی و اجتماعی توسط دولت است که فضای آزاد کسب و کار برای بخش‌های غیردولتی را با مخاطره مواجه می‌کند. مضافاً، حساب جاری

(Current Account) نقطه تلاقی واقعیات اقتصادی و سیاسی کشورها با اقتصاد بین‌الملل است که میزان پایین آن به معنای عدم اعتماد نظام بین‌الملل به اقتصاد یک کشور و ریسک بالای فعالیت اقتصادی در آن کشور است. بدیهیست با افزایش احتمال بروز هر یک از موارد فوق، اقبال عمومی نسبت به سرمایه‌گذاری در بیمه‌های عمر کاهش می‌یابد (Gupta et al, 2016).

ریسک مالی نیز می‌تواند مانع رشد و توسعه بیمه‌های عمر شود. زیرا، افزایش بیش از حد نسبت بدهی خارجی به تولید ناخالص داخلی، عدم تحقق بازدهی مورد انتظار سرمایه‌گذاران داخلی به واسطه طلبکاران خارجی را به همراه دارد و به خروج سرمایه از کشور و تنزل ارزش پول داخلی منجر می‌شود و امنیت اقتصادی را مخدوش می‌کند. نسبت پائین پرداخت بدهی خارجی به صادرات کالا و خدمات نیز به منزله توانایی پایین یک کشور در بازپرداخت بدهی‌های خارجی است و نااطمینانی عمومی نسبت به آینده را افزایش می‌دهد. همچنین، حجم ناکافی نقدینگی بین‌المللی از مجرای کاهش سطح تجارت خارجی و اختلال در واردات کالاها و خدمات مورد نیاز موجب تشدید نااطمینانی می‌شود. بی‌ثباتی نرخ ارز نیز سود فعالیت بخش‌های تجاری و غیرتجاری و هزینه واردات کالاهای سرمایه‌ای را غیرقابل پیش‌بینی می‌کند و نتیجه‌ای جز نااطمینانی عمومی و کاهش تمایل به سرمایه‌گذاری در بیمه‌های عمر را به دنبال ندارد (Lee et al, 2013).

۳. پیشینه تحقیق

در این بخش، ابتدا پیشینه مطالعات تجربی مرتبط با موضوع تحقیق مرور شده، سپس جنبه‌های نوآوری آن بیان می‌شود.

گوپتا و همکاران (۲۰۱۶) رابطه خروجی واقعی اقتصاد و نااطمینانی سیاست‌های اقتصادی را با حق بیمه تولیدی ایالات متحده طی دوره ۲۰۱۴-۱۹۸۰ بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد که خروجی واقعی اقتصاد بر حق بیمه تأثیر مثبت دارد. اما، افزایش نااطمینانی سیاست‌های اقتصادی بر حق بیمه کل اثر مثبت و بر حق بیمه‌های عمر اثر منفی دارد. گورینائو و ساواداگو (۲۰۱۵) عوامل موثر بر توسعه بیمه عمر در ۲۰ کشور جنوب صحرائی آفریقا را طی دوره ۲۰۱۱-۱۹۹۶ بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد درآمد سرانه، نسبت وابستگی پیر، امنیت حقوق مالکیت و ثبات سیاسی موجب توسعه بیمه عمر و متغیرهای جمعیتی امید به زندگی و نسبت وابستگی جوان مانع توسعه بیمه عمر می‌شود. چنانگ و

بردیو (۲۰۱۳) ارتباط بین بلایای طبیعی و ریسک سیاسی را با توسعه بازار بیمه در ۳۹ کشور طی سال‌های ۲۰۰۹-۱۹۸۴ بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد بروز بلایای طبیعی و مرگ و میر ناشی از آن، تقاضای بیمه زندگی و غیرزندگی را افزایش می‌دهد. همچنین، کشورهای با سطح پایین‌تر ریسک سیاسی، مصرف بیمه بالاتری دارند. لی و همکاران (۲۰۱۳) تاثیر ریسک‌های سیاسی، اقتصادی و مالی کشوری را بر کشتش درآمدی تقاضای بیمه بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد که کاهش ریسک کشوری منجر به کاهش کشتش درآمدی تقاضای بیمه می‌شود. کاولی و فیلیپسون (۱۹۹۹) نشان دادند بین سطح ریسک و تقاضای بیمه عمر همبستگی منفی وجود دارد. به این معنا که افراد با ریسک‌پذیری پایین‌تر تقاضای بیشتری برای خرید بیمه عمر دارند.

در زمینه شناسایی تعیین‌کننده‌های ضریب نفوذ بیمه عمر در داخل کشور نیز مطالعات متعددی صورت گرفته که مهم‌ترین آنها در ادامه مورد اشاره قرار گرفته است.

سپهردوست و ابراهیم‌نسب (۱۳۹۵) اثر کنترل فساد اداری-مالی بر توسعه مالی بازار بیمه عمر در منتخبی از کشورهای درحال توسعه و از جمله ایران را طی سال‌های ۲۰۱۱-۱۹۹۹ بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد کنترل فساد، توسعه بخش بانکی، ریسک‌گریزی و امید به زندگی بر توسعه بازار بیمه عمر اثر مثبت و معنی‌دار و اثر تورم بر توسعه بازار بیمه عمر منفی و معنی‌دار است. یداله‌زاده طبری و شاه‌رخی صحنه (۱۳۹۴) رابطه ریسک‌گریزی و تقاضای بیمه عمر را در ایران بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیدند که ریسک‌گریزی از طریق عواملی چون تأهل و سرپرستی، ثروت و درآمد و اشتغال بر میزان تقاضای بیمه عمر اثر معناداری ندارد. اما، از طریق سن، جنس و سطح تحصیلات بر تقاضای بیمه عمر اثر معنادار و مثبت دارد و از طریق وضعیت سلامت افراد، سبک زندگی و میزان نگرانی افراد نسبت به آینده بر تقاضای بیمه عمر اثر معنادار و منفی دارد. مهدوی و ماجد (۱۳۹۳) اثر عوامل کیفی و کمی مؤثر بر تقاضای بیمه عمر در ایران را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد اعتقاد به اینکه فرد تا ۶۵ سالگی دچار بیماری حادی شود بیشترین تأثیر را بر تقاضای بیمه عمر دارد. سن فرد دومین عامل تأثیرگذار است. سایر متغیرهای تأثیرگذار به ترتیب اثرگذاری شامل اعتقاد به ارث گذاشتن برای فرزندان، قیمت بیمه‌نامه، رعایت اصول اعتقادی و مذهبی و عضویت در صندوق بازنشستگی و در نهایت اشتغال همسر است. مهدوی و بخشی (۱۳۹۰) اثر ریسک‌گریزی بر تقاضای بیمه عمر در ایران را بررسی کرده‌اند. نتایج نشان داد ریسک‌گریزی از طریق سن، جنسیت و اشتغال بر تقاضای بیمه عمر

تأثیر ندارد. اما از طریق سطح تحصیلات، وضعیت تأهل، سرپرستی، وضعیت سلامت، میزان حق بیمه و نگرانی از آینده بر تقاضای بیمه عمر در ایران اثر معناداری دارد. مضافاً، اسمعیلی و همکاران (۱۳۹۳)، مومنی و صالحیان و همکاران (۱۳۹۲)، عباسی و درخشیده (۱۳۹۱) و پیکارجو و همکاران (۱۳۸۹) عوامل موثر بر توسعه بیمه عمر را بررسی کرده‌اند. نتایج این مطالعات نشان داد متغیرهای تورم، عضویت در صندوق بازنشستگی، ابعاد خانوار و قیمت بیمه‌نامه بر تقاضای بیمه عمر اثر منفی و متغیرهای درآمد سرانه، نرخ باسوادی، جمعیت، اشتغال، سن، توسعه مالی و امید به زندگی بر تقاضای بیمه عمر اثر مثبت دارند. بنابراین، همان‌گونه که بررسی مطالعات پیشین نشان داد تعیین اثر ریسک‌گریزی فرد ناشی از عواملی نظیر سن، جنسیت و درآمد بر تقاضای بیمه عمر مسبوق به سابقه است، اما بررسی اثر ریسک کشوری (سیاسی، اقتصادی و مالی) به نمایندگی از عوامل نهادی که می‌تواند انتخاب‌های فردی را متأثر سازد، بر ضریب نفوذ بیمه عمر سابقه ندارد.

۴. روش‌شناسی تحقیق

۱.۴ ارائه مدل تحقیق

تحقیق حاضر، تأثیر ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در کشورهای منتخب (واحدهای متعدد) را طی ۱۴ سال (طول زمان) بررسی می‌کند. بنابراین، مدل مورد استفاده از نوع داده‌های تابلویی (Panel Data) است که کاربرد آن طی سال‌های اخیر افزایش یافته است. زیرا، محققان را قادر ساخته از داده‌های مقطعی (Cross Section Data) و سری زمانی (Time Series) به طور همزمان در بررسی مسائل اقتصادی استفاده نمایند و این باعث شده ناهمسانی واریانس (Heteroscedasticity) محدود، همخطی (Collinearity) بین متغیرها کاهش، درجه آزادی افزایش و برآورد کارآتری انجام شود. در این روش فرض می‌شود، مشاهدات مربوط به N فرد در طول دوره T است و برای نمایش این دو بعد از اندیس‌های t و i استفاده می‌شود.

$$Y_{it}, i = 1, 2, 3, \dots, N \quad t = 1, 2, 3, \dots, T \quad (2)$$

در این روش می‌توان NT مشاهده از Y را در یک بردار پشته کرد، به نحوی که مشاهدات هر فرد یکی پس از دیگری قرار گیرد. ضمن آن که مشاهدات افراد نیز به‌طور

جداگانه و به صورت سری زمانی روی هم پشته شده است (Gujarati, 2004). الگوهای داده‌های تابلویی به دو نوع ایستا و پویا تقسیم می‌شوند.

مدل تحقیق با الهام از مبانی نظری بیمه عمر و به پیروی از گوپتا و همکاران (۲۰۱۶)، چانگ و بردیو (۲۰۱۳) و لی و همکاران (۲۰۱۳) از نوع تابلویی پویا انتخاب شده که وقفه متغیر وابسته (ضریب نفوذ بیمه عمر) به صورت متغیر توضیحی در طرف راست معادله ظاهر شده و این به درک بهتر محقق از روابط بین متغیرها کمک می‌کند (آرلانو و بوند، ۱۹۹۱). همچنین، مدل تحقیق به شکل لگاریتمی است تا تفسیر ضرایب به آسانی صورت پذیرد. با این توضیح مدل تحقیق به شرح رابطه زیر است:

$$LLIP_{it} = \beta_0 + \beta_1 LLIP_{it-1} + \beta_2 LPR_{it} + \beta_3 LER_{it} + \beta_4 LFR_{it} + \beta_5 LGDPP_{it} + \beta_6 LMI_{it} + \beta_7 LLE_{it} + \beta_8 LLOE_{it} + \beta_9 LDR_{it} + U_{it} \quad (3)$$

$LLIP_{it}$: ضریب نفوذ بیمه عمر (Life Insurance Penetration) یا همان متغیر وابسته تحقیق است. LIP_{it-1} : متغیر وابسته باوقفه، β_0 اثرات ثابت کشوری یا همان عرض از مبدأهای ویژه هر مقطع و متغیرهای مستقل مدل عبارتند از:

ER، PR و FR: اجزای ریسک کشوری به ترتیب شامل ریسک سیاسی، ریسک اقتصادی و ریسک مالی هستند که بر اساس مطالعات گوپتا و همکاران (۲۰۱۶)، چانگ و بردیو (۲۰۱۳) و لی و همکاران (۲۰۱۳) انتخاب شده و انتظار می‌رود بر ضریب نفوذ بیمه عمر تأثیر منفی داشته باشد. زیرا، افزایش ریسک کشوری (مالی، اقتصادی و سیاسی) نااطمینانی عمومی نسبت به آینده را بالا برده و افق سرمایه‌گذاری در بیمه عمر را با ابهام مواجه می‌کند و استقبال مردم از بیمه عمر را کاهش می‌دهد. ضمناً، این تحقیق از شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری که نااطمینانی عمومی را با استفاده از سه شاخص ریسک سیاسی، ریسک مالی و ریسک اقتصادی اندازه‌گیری می‌نماید به عنوان متغیر کلیدی استفاده می‌کند. بنابراین، مدل تحقیق برای هر گروه از کشورهای منتخب سه حالت به خود می‌پذیرد که در هر حالت یکی از ریسک‌های مزبور نماینده ریسک کشوری در مدل تحقیق خواهد بود.

GDP: درآمد سرانه (GDP Per Capita) است که به پیروی از گورینائو و ساواداگو (۲۰۱۵)، فین و همکاران (۲۰۱۱)، ناکاتا و سوادا (۲۰۰۷)، لیم و هابرم (۲۰۰۴)، ربایه و زیدی (۲۰۰۰) و هاموند و همکاران (۱۹۶۷) انتخاب شده و انتظار می‌رود بر ضریب نفوذ

بیمه عمر تاثیر مثبت داشته باشد. زیرا با افزایش درآمد سرانه، توانایی مالی آحاد جامعه برای خرید بیمه عمر تقویت می‌شود.

MI: شاخص فلاکت (Misery Index) است که حاصل جمع نرخ تورم و نرخ بیکاری است و به پیروی از لاوورا و میهائی (۲۰۱۳)، کوفسکی (۲۰۱۲)، لیم و هابرم (۲۰۰۴)، ایبوی و همکاران (۲۰۱۲) و ربایه و زیدی (۲۰۰۰) انتخاب شده و انتظار می‌رود بر ضریب نفوذ بیمه عمر تاثیر منفی داشته باشد. زیرا، افزایش فلاکت (رشد سطح عمومی قیمت‌ها و افزایش بیکاری) به کاهش قدرت خرید واقعی مردم و تنزل درآمد آنان می‌انجامد و تمایل جامعه به پس‌انداز و خرید بیمه عمر را کاهش می‌دهد.

LE: امید به زندگی (Life Expectancy) است که میانگین تعداد سال‌های امید به زنده ماندن افراد جامعه از بدو تولد را اندازه‌گیری می‌کند و به پیروی از گورینائو و ساواداگو (۲۰۱۵)، مدسواران و سن (۲۰۰۸)، بک و وب (۲۰۰۲) و براون و کیم (۱۹۹۳) انتخاب شده و انتظار می‌رود بر ضریب نفوذ بیمه عمر تاثیر مثبت داشته باشد. زیرا افراد با طول عمر بیشتر، تقاضای خرید بیمه عمر بیشتری دارند.

LOE: سطح تحصیلات (Level of Education) است که به پیروی از کوفسکی (۲۰۱۲)، لی و همکاران (۲۰۰۷)، هوانگ و گرین‌فورد (۲۰۰۵) و هاموند و همکاران (۱۹۶۸) انتخاب شده و انتظار می‌رود بر ضریب نفوذ بیمه عمر تاثیر مثبت داشته باشد. زیرا، افزایش سطح تحصیلات موجب ارتقای آگاهی مردم نسبت به بیمه‌های عمر و مزایای آن می‌شود و میل به خرید بیمه عمر را افزایش می‌دهد. همچنین، افزایش تحصیلات معمولاً درآمد و سطح رفاه افراد را افزایش می‌دهد و این می‌تواند به افزایش تقاضای خرید بیمه عمر منجر شود. از طرفی، سطح تحصیلات بالاتر، مدت زمان وابستگی فرزندان به خانواده را بیشتر و نیاز خانواده به خرید بیمه عمر جهت حمایت از فرزندان را در دوران تحصیل افزایش می‌دهد. ضمناً، از متوسط کل سال‌های تحصیل افراد بالای ۲۵ سال به عنوان جایگزین شاخص سطح تحصیلات استفاده شده است.

DR: بار تکفل (Dependency Ratio) است که به پیروی از گورینائو و ساواداگو (۲۰۱۵)، فین و همکاران (۲۰۱۱)، هوانگ و گرین‌فورد (۲۰۰۵)، بک و وب (۲۰۰۲) و براون و کیم (۱۹۹۳) انتخاب شده و انتظار می‌رود در شرایط عادی بر ضریب نفوذ بیمه عمر تاثیر مثبت داشته باشد. زیرا، سرپرست خانوار با افزایش تعداد افراد تحت تکفل ضرورت بیشتری به خرید بیمه عمر احساس می‌کند تا در صورت بی‌سرپرستی و پیشامدهای مخرب دیگر، آتیه آنان تأمین گردد.

ضمناً، داده‌های ریسک کشوری از راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری (www.prsgroup.com)، ضریب نفوذ بیمه عمر از مجله سیگما (www.swissre.com)، سطح تحصیلات از مجموعه داده‌های بارو و لی (www.barrolee.com)، امید به زندگی از سازمان بهداشت جهانی (www.who.com) و درآمد سرانه، شاخص فلاکت و بار تکفل از بانک جهانی (www.data.worldbank.org) استخراج شده است. نمونه آماری تحقیق نیز از ۱۲ کشور با میانگین ریسک کشوری بالا و متوسط شامل آنگولا، اکوادور، اوکراین، ایران، بنگلادش، پاکستان، ترکیه، سریلانکا، گواتمالا، مصر، نیجریه و ونزوئلا به عنوان گروه نمونه و ۱۲ کشور با ریسک مرکب بسیار پایین شامل آلمان، دانمارک، ژاپن، سنگاپور، سوئد، سوئیس، فنلاند، کانادا، لوکزامبورگ، نروژ، هلند و هنگ کنگ به عنوان گروه کنترل تشکیل شده است.

۲.۴ برآورد مدل

اما، پیش از برآورد مدل باید ایستایی متغیرها به جهت پرهیز از تشکیل رگرسیون کاذب بررسی شود. در این تحقیق از روش لوین، لین و چو (Levin-Lin-Cho (LLC)) برای آزمون ایستایی متغیرها استفاده گردیده است. فرایند بررسی ایستایی در روش لوین، لین و چو نیز به این صورت است که با عدم پذیرش فرضیه H_0 ، نایستایی متغیرها (فرض وجود ریشه واحد) رد می‌شود. نتایج آزمون مزبور (جدول ۱) نشان داد که فرضیه صفر در سطح اطمینان ۹۵ درصد برای کلیه متغیرهای مدل رد می‌شود. بنابراین، ایستایی متغیرها تأیید و احتمال تشکیل رگرسیون کاذب از بین می‌رود.

جدول ۱. آزمون ایستایی متغیرها

منبع: یافته‌های تحقیق

کشورهای منتخب با ریسک مرکب بسیار پایین				کشورهای منتخب با ریسک مرکب بالا و متوسط		
متغیر	آماره LLC	احتمال پذیرش صفر	نتیجه	آماره LLC	احتمال پذیرش صفر	نتیجه
LLIP	-۴/۳۲	۰/۰۰	I(0)	-۷/۲۵	۰/۰۰	I(0)
LGDPP	۵/۰۳	۰/۰۰	I(0)	-۶/۱۳	۰/۰۰	I(0)
LMI	-۵/۳۴	۰/۰۰	I(0)	-۸/۸۱	۰/۰۰	I(0)
LLE	-۴/۳۶	۰/۰۰	I(0)	-۶/۴۳	۰/۰۰	I(0)

LLOE	-۴/۱۶	۰/۰۰	I(0)	-۷/۷۲	۰/۰۰	I(0)
LDR	-۴/۲۹	۰/۰۰	I(0)	-۵/۲۸	۰/۰۰	I(0)
LPR	-۶/۴۳	۰/۰۰	I(0)	-۶/۷۳	۰/۰۰	I(0)
LER	-۶/۷۸	۰/۰۰	I(0)	-۵/۳۷	۰/۰۰	I(0)
LFR	-۶/۲۶	۰/۰۰	I(0)	-۶/۱۸	۰/۰۰	I(0)

حال، با توجه به این‌که داده‌های تابلویی حاصل ترکیب داده‌های مقاطع مختلف (کشورهای منتخب) در طول زمان است. قابلیت ترکیب این داده‌ها باید از طریق آزمون F لیمر بررسی شود. در این آزمون فرضیه H0 قابلیت تخمین مدل به صورت داده‌های تلفیقی (Pool Data) و فرضیه H1 قابلیت تخمین مدل به صورت داده‌های تابلویی است. نتایج آزمون F لیمر برای حالات سه‌گانه مدل در جدول شماره ۲ نشان داد که احتمال برآوردی آماره F در کلیه حالات کمتر از ۰/۰۵ است. بنابراین، قابلیت تخمین مدل به صورت داده‌های تابلویی تأیید می‌شود.

جدول ۲. آزمون قابلیت تخمین مدل به صورت داده‌های تابلویی
منبع: یافته‌های پژوهش

کشورهای منتخب با ریسک مرکب بسیار پایین				کشورهای منتخب با ریسک مرکب بالا و متوسط			
حالت	آماره F	احتمال	نتیجه	حالت	آماره F	احتمال	نتیجه
اول	۴۱/۰۳	۰/۰۰	Panel data	اول	۱۹/۳۱	۰/۰۰	Panel data
دوم	۴۲/۵۷	۰/۰۰	Panel data	دوم	۲۰/۰۷	۰/۰۰	Panel data
سوم	۴۱/۷۳	۰/۰۰	Panel data	سوم	۲۰/۲۶	۰/۰۰	Panel data

در نهایت، با توجه به این‌که در مدل تابلویی پویا به واسطه اضافه شدن متغیر وابسته باوقفه، امکان تخمین با روش‌های معمولی مانند حداقل مربعات معمولی (Ordinary Least Squares)، حداقل مربعات متغیر مجازی (Last Squares Dummy Variable) و حداقل مربعات تعمیم یافته (Generalized Least Squares) وجود ندارد. زیرا، جزء اخلاص با متغیر وابسته باوقفه همبستگی پیدا می‌کند و نتایج تخمین دچار تورش می‌شود. از روش گشتاورهای تعمیم یافته (Generalized Method of Moments) برای تخمین مدل تحقیق استفاده شد و نتایج حاصله به شرح جدول ۳ است. البته، برای اطمینان از مناسب بودن روش گشتاورهای تعمیم یافته برای برآورد مدل، دو آزمون انجام شده است. نخست، آزمون سارگان که برای اثبات شرط اعتبار تشخیص بیش از حد یعنی اعتبار صحت متغیرهای ابزاری به کار می‌رود که فرضیه صفر آن نشان‌دهنده متغیرهای ابزاری مناسب

است. در این تحقیق، مقدار بزرگتر از ۵ درصد احتمال آماره سارگان نشان داد عدم همبستگی ابزارها با اجزای اخلاص را نمی‌توان رد کرد و ابزارهای استفاده شده در تخمین مدل از اعتبار لازم برخوردارند. دوم، آزمون همبستگی پسمانده مرتبه اول AR(1) و مرتبه دوم AR(2) است که به منظور بررسی اعتبار و صحت متغیرهای ابزاری انجام شده است. با این توضیح که آرلانو و بوند (۱۹۹۱) معتقدند در تخمین گشتاورهای تعمیم‌یافته، جملات اخلاص باید دارای همبستگی سریالی مرتبه اول و فاقد همبستگی سریالی مرتبه دوم باشند. نتایج این آزمون نشان داد صحت اعتبار نتایج مدل آزمون شده در حالات مختلف تخمین مورد تأیید است.

جدول ۳. نتایج تخمین مدل تحقیق

منبع: یافته‌های تحقیق

متغیر وابسته: ضریب نفوذ بیمه زندگی	کشورهای با ریسک مرکب بالا و متوسط			کشورهای با ریسک مرکب بسیار پایین		
	حالت ۱	حالت ۲	حالت ۳	حالت ۱	حالت ۲	حالت ۳
متغیرهای توضیحی ▼	ضریب (آماره t)	ضریب (آماره t)	ضریب (آماره t)	ضریب (آماره t)	ضریب (آماره t)	ضریب (آماره t)
LPR	-۰/۲۴۷** (۴/۴۱)			-۰/۱۳۳** (۳/۵۸)		
LER		-۰/۱۱۸** (۳/۱۴)			-۰/۰۳۷** (۴/۴۲)	
LFR			-۰/۰۲۵** (۲/۷۸)			-۰/۰۱۳** (۴/۵۱)
LLIP _{it-1}	۰/۱۸۵* (۲/۳۱)	۰/۱۸۷* (۲/۸۱)	۰/۱۵۳* (۲/۶۹)	۰/۴۶۸* (۲/۶۳)	۰/۴۲۶* (۲/۵۹)	۰/۴۷۱* (۲/۷۸)
LGDP	۰/۲۵۷* (۵/۹۷)	۰/۲۲۱* (۵/۵۹)	۰/۲۷۵* (۵/۸۵)	۰/۱۷۶* (۴/۵۹)	۰/۱۸۳* (۴/۰۷)	۰/۱۸۵* (۴/۴۳)
LMI	-۰/۰۱۹* (-۲/۸۸)	-۰/۰۱۳* (-۲/۶۳)	-۰/۰۱۱* (-۲/۷۹)	-۰/۰۰۷* (-۲/۰۹)	-۰/۰۰۹* (-۲/۱۱)	-۰/۰۰۶* (-۲/۰۸)
LLE	۰/۰۱۷** (۲/۲۶)	۰/۰۱۸** (۲/۱۳)	۰/۰۲۰** (۲/۴۱)	۰/۱۱۷** (۳/۳۵)	۰/۱۲۱** (۳/۲۴)	۰/۱۲۵** (۳/۳۳)
LLOE	۰/۰۱۴** (۴/۵۹)	۰/۰۱۵** (۴/۵۸)	۰/۰۱۴** (۴/۶۳)	۰/۰۰۹** (۵/۳۵)	۰/۰۰۸** (۵/۲۶)	۰/۰۰۸** (۵/۳۴)

اثر ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در کشورهای منتخب (ابوالفضل شاه‌آبادی و دیگران) ۱۰۱

LDR	-۰/۰۱۹** (۲/۷۶)	-۰/۰۱۵** (۲/۵۸)	-۰/۰۱۷** (۲/۴۷)	۰/۲۰۲** (۳/۵۳)	۰/۲۳۶** (۳/۸۷)	۰/۲۱۱** (۳/۸۸)
chi2 (Prob)	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
Sargan test statistic	۳/۳۹	۳/۵۱	۳/۴۱	۷/۶۹	۷/۷۴	۷/۵۸
AR(1)	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
AR(2)	۰/۶۷۴	۰/۷۷۳	۰/۷۳۹	۰/۶۴۴	۰/۷۶۰	۰/۶۶۹
Number of obs	۱۶۸	۱۶۸	۱۶۸	۱۶۸	۱۶۸	۱۶۸
Number of groups	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲
* نشانه سطح معناداری ۱٪ است.						
** نشانه سطح معناداری ۵٪ است.						
*** نشانه سطح معناداری ۱۰٪ است.						

۵. نتایج تجربی

ریسک سیاسی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب تأثیر منفی و معناداری داشته که با نتیجه مطالعات گورینائو و ساواداگو (۲۰۱۵) و چانگ و بردیو (۲۰۱۳) همخوان است. البته، این تأثیر در کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط بیشتر است. زیرا، در این کشورها که عمدتاً در زمره کشورهای در حال توسعه نیز جای دارند، افزایش ریسک سیاسی به علت عدم پاسخگویی به موقع به مطالبات، غالباً با حوادث رادیکال و خشونت‌آمیز همراه می‌شود و موجودیت نظام سیاسی را به مخاطره می‌افکند. بنابراین، تکلیف‌نهادهای مالی و سرنوشت قراردادهای منعقد شده با ابهام جدی مواجه می‌شود و بیم از دست دادن اصل و فرع سرمایه تمایل افراد به سرمایه‌گذاری در بیمه عمر را با شدت بیشتری می‌کاهد. اما، کشورهای منتخب با ریسک بسیار پایین عمدتاً در ردیف کشورهای توسعه‌یافته جای دارند که نآرامی‌های سیاسی را با پاسخگویی به موقع به مطالبات مدیریت می‌کنند و در صورت عدم اقبال معترضان با برگزاری انتخابات زودهنگام از رادیکالیزه شدن حوادث جلوگیری می‌کنند. لذا، در این کشورها انسداد سیاسی کمتر وجود دارد و نظام حکمرانی آنها ثابت و پابرجاست و صرفاً دولت‌مردان و احزاب حاکم تغییر می‌کنند. در نتیجه، قراردادهای منعقد شده و حقوق مالکیت همواره محترم شمرده می‌شود و تأثیر منفی افزایش ریسک سیاسی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در این کشورها کمتر است.

ریسک اقتصادی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب تأثیر منفی و معناداری داشته که با نتیجه مطالعه گوپتا و همکاران (۲۰۱۶) مطابقت دارد. زیرا،

ریسک اقتصادی مترادف با افزایش تورم، کاهش تولید ناخالص داخلی و کاهش نرخ رشد اقتصادی است که به کاهش رفاه عمومی می‌انجامد و سرمایه‌گذاری در بیمه عمر را تنزل می‌دهد. البته، این تأثیر در کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط بیشتر است. زیرا، سطح برخورداری عمومی در این کشورها کمتر است و کاهش همین سطح حداقلی می‌تواند تمایل عمومی به سرمایه‌گذاری در بیمه عمر را با شدت بیشتری کاهش دهد.

تأثیر ریسک مالی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است. زیرا، افزایش ریسک مالی با گسترش نااطمینانی عمومی منجر به کاهش سرمایه‌گذاری در بیمه عمر می‌شود. البته، این تأثیر در کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط بیشتر است.

درآمد سرانه بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب تأثیر مثبت و معناداری داشته که با نتیجه مطالعات فین و همکاران (۲۰۱۱)، ناکاتا و سوادا (۲۰۰۷)، لیم و هابرم (۲۰۰۴)، ربایه و زیدی (۲۰۰۰) و هاموند و همکاران (۱۹۶۷) نیز مطابقت دارد. زیرا، رشد درآمد سرانه مردم را قادر می‌سازد تا پس‌انداز بیشتری داشته باشند و سهم بیشتری از درآمد خود را به خرید بیمه عمر اختصاص دهند.

شاخص فلاکت بر ضریب نفوذ بیمه عمر هر دو گروه از کشورهای منتخب تأثیر منفی و معناداری داشته که با نتیجه مطالعات لاوورا و میهائی (۲۰۱۳)، کوفسکی (۲۰۱۲)، لیم و هابرم (۲۰۰۴)، ایبوی و همکاران (۲۰۱۲) و ربایه و زیدی (۲۰۰۰) نیز مطابقت دارد. زیرا، رشد سطح عمومی قیمت‌ها و افزایش بیکاری به کاهش قدرت خرید واقعی و تنزل درآمد آحاد جامعه می‌انجامد و توانایی انجام پس‌انداز و میل به خرید بیمه عمر را کاهش می‌دهد.

سطح تحصیلات بر ضریب نفوذ بیمه عمر هر دو گروه از کشورهای منتخب تأثیر مثبت و معناداری داشته که با نتیجه مطالعات کوفسکی (۲۰۱۲)، لی و همکاران (۲۰۰۷)، هوانگ و گرین فورد (۲۰۰۵) و هاموند و همکاران (۱۹۶۸) نیز همخوان است. زیرا، افزایش سطح تحصیلات سبب ارتقای آگاهی مردم نسبت به مزایای بیمه عمر شده و گرایش به خرید بیمه عمر را افزایش می‌دهد.

امید به زندگی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در گروه کشورهای منتخب تأثیر مثبت و معناداری داشته که با نتیجه مطالعات مدس‌واران و سن (۲۰۰۸)، بک و وب (۲۰۰۲) و

اثر ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در کشورهای منتخب (ابوالفضل شاه‌آبادی و دیگران) ۱۰۳

براون و کیم (۱۹۹۳) نیز همخوان است. زیرا، افزایش طول عمر نیاز به خرید بیمه عمر را افزایش می‌دهد.

بار تکفل بر ضریب نفوذ بیمه عمر کشورهای منتخب با ریسک بسیار پایین تأثیر مثبت و معناداری داشته که با مبانی نظری و نتیجه مطالعات فین و همکاران (۲۰۱۱)، هوانگ و گرین فورد (۲۰۰۵)، بک و وب (۲۰۰۲) و براون و کیم (۱۹۹۳) نیز در تطابق کامل است. زیرا، افزایش بار تکفل ضرورت خرید بیمه عمر را بیشتر می‌کند تا از این طریق آینده افراد تحت تکفل از خطر احتمالی بی سرپرستی و پیامدهای مخرب آن مصون بماند. اما، تأثیر بار تکفل بر ضریب نفوذ بیمه عمر کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط منفی و معنادار بوده است. این نتیجه از آنجا ناشی می‌شود که در این کشورها به علت درآمد سرانه پایین، توان مالی سرپرست خانوار تکافوی پرداخت حق بیمه کلیه افراد تحت تکفل را نمی‌دهد. بنابراین، افزایش بار تکفل با کاهش تقاضای بیمه عمر منجر شده است.

اثر متغیر وابسته باوقفه بر ضریب نفوذ بیمه عمر هر دو گروه از کشورهای منتخب مثبت و معنادار بوده که با مبانی نظری نیز سازگاری دارد. زیرا، ضریب نفوذ بیمه عمر هر دوره از دوره قبل تأثیر مثبت می‌پذیرد.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق، اثر شاخص‌های ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در دو گروه از کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط و کشورهای منتخب با ریسک بسیار پایین طی دوره زمانی ۲۰۱۵-۲۰۰۲ در سه حالت برآورد شد. به این صورت که در حالات اول تا سوم به ترتیب از ریسک سیاسی، اقتصادی و مالی به عنوان متغیر کلیدی در مدل تحقیق استفاده شد. نتایج نشان داد اثر ریسک‌های سیاسی، اقتصادی و مالی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار است. اثر متغیرهای کنترل شامل درآمد سرانه، سطح تحصیلات و امید به زندگی بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب مثبت و معنادار و اثر شاخص فلاکت بر ضریب نفوذ بیمه عمر در هر دو گروه از کشورهای منتخب منفی و معنادار بوده است. اما، اثر متغیر بار تکفل بر ضریب نفوذ بیمه عمر کشورهای منتخب با ریسک بسیار پایین مثبت و معنادار و بر ضریب نفوذ بیمه عمر کشورهای منتخب با ریسک بالا و متوسط منفی و معنادار بوده است.

بنابراین، پیشنهاد می‌شود، کشورهای منتخب با بهبود ساختار نهادی در جهت کاهش فساد، عدم مداخله نظامیان در سیاست، افزایش کیفیت دیوانسالاری، رفع تبعیض‌های قومی، مذهبی و نژادی گام بردارند تا از بروز درگیری داخلی و خارجی جلوگیری شود و با افزایش ثبات سیاسی، زمینه مناسب برای سرمایه‌گذاری آحاد جامعه در بیمه عمر را فراهم کنند.

همچنین، با اتخاذ سیاست‌های اقتصادی و مالی مناسب در جهت کاهش نوسان در درآمد سرانه و سطح قیمت‌ها برآیند تا افراد به آینده درآمدی خود و قدرت خرید بیمه‌های عمر در پایان مدت قرارداد اطمینان بیشتری پیدا کنند و تقاضا برای خرید بیمه عمر را افزایش دهند.

کتابنامه

- احمدیان، مریم. (۱۳۹۰). معرفی و نقد شاخص راهنمای بین‌المللی ریسک کشوری (ICRG). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (دفتر مطالعات محیط کسب و کار).
<https://rc.majlis.ir/fa/report/show/80473>
- اسمعیلی، فریبا، میرزایی، حسین و اسدزاده، احمد. (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر تقاضای بیمه عمر در کشورهای در حال توسعه منتخب. *پژوهشنامه بیمه*، دوره ۲۹، شماره ۴، صص ۸۳-۶۱.
- اکبریان، رضا و دیانتی، محمد حسین. (۱۳۸۵). مدیریت ریسک در بانکداری بدون ربا. *اقتصاد اسلامی*، دوره ۶، شماره ۲۴، صص ۱۷۰-۱۵۳.
- پیکارجو، کامبیز، غفاری، هادی و شاهانی، فهیمه. (۱۳۹۰). اثرات متغیرهای کلان اقتصادی بر تقاضای بیمه عمر در کشورهای منطقه منا. *فصلنامه اقتصاد کاربردی*، دوره ۲، شماره ۵، صص ۵۲-۱۹.
- حسن‌زاده، علی و کاظم‌نژاد، مهدی. (۱۳۸۷). مروری بر نقش بیمه در اقتصاد و بازار سرمایه ایران و برخی از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته. *فصلنامه صنعت بیمه*، دوره ۱، شماره‌های ۳ و ۴، صص ۲۶۹-۲۳۱.
- ختایی، محمود. (۱۳۷۸). گسترش بازارهای مالی و رشد اقتصادی. تهران، موسسه تحقیقات پولی و بانکی، بانک مرکزی ج.ا.ا.
- سپهردوست، حمید و ابراهیم‌نسب، سمانه. (۱۳۹۵). اثر کنترل فساد اداری-مالی بر توسعه مالی بازار بیمه عمر. *پژوهشنامه بیمه*، دوره ۳۱، شماره ۱، صص ۱۰۱-۸۱.
- شیرکوند، سعید. (۱۳۹۱). سازمان‌های پولی و مالی. *انتشارات کویر*، چاپ اول.
- عباسی، ابراهیم و درخشیده، سمانه. (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر تقاضای بیمه عمر در ایران. *پژوهشنامه بیمه*، دوره ۲۷، شماره ۲، صص ۲۴-۱.

اثر ریسک کشوری بر ضریب نفوذ بیمه عمر در کشورهای منتخب (ابوالفضل شاه‌آبادی و دیگران) ۱۰۵

محمدی، تیمور و امیدوار، سیروس. (۱۳۹۴). اثرات متقابل سرمایه انسانی و نهادها بر فرایند رشد اقتصادی و اشارات آن برای اقتصاد ایران. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی رشد و توسعه پایدار، دوره ۱۵، شماره ۱، صص ۲۰۸-۱۸۵.

مؤمنی‌وصالیان، هوشنگ، دقیقی اصلی، علیرضا و آل احمدی، ابتسام. (۱۳۹۲). اثر تورم بر بیمه‌های عمر و راهکارهای خشتی‌سازی آن. فصلنامه علوم اقتصادی، دوره ۷، شماره ۲۳، صص ۵۹-۳۱.

مهدوی کلیشمی، غدیر و بخشی، فاطمه صغری. (۱۳۹۰). اثر ریسک‌گریزی بر تقاضای بیمه عمر (مورد مطالعه: بازار بیمه عمر ایران). پژوهشنامه بیمه، دوره ۲۶، شماره ۴، صص ۱۰۶-۸۱.

مهدوی کلیشمی، غدیر و ماجد، وحید. (۱۳۹۳). اثر عوامل کمی و کیفی مؤثر بر تقاضای بیمه عمر در کشور. پژوهشنامه بیمه، دوره ۲۹، شماره ۲، صص ۶۶-۳۷.

یداله‌زاده طبری، ناصر علی و شاهرخی صحنه، مجید. (۱۳۹۴). بررسی رابطه ریسک‌گریزی و تقاضای بیمه عمر. دومین کنفرانس اقتصاد و مدیریت کاربردی با رویکرد ملی.

https://www.civilica.com/Paper-TOROUD02-TOROUD02_097.htm

Beck, T. & Webb, I. (2003). Economic, demographic and institutional determinants of life insurance consumption. *The World Bank Economic Review*, 17; 51-88.

Brown, M.J. & Kim, K. (1993). An international analysis of life insurance demand. *Journal of Risk and Insurance*, 60(4); 616-634.

Cawley, J. & Philipson, T. (1999). An empirical examination of information barriers to trade in insurance. *The American Economic Review*, 89(4), 827-846.

Chang, C.P. & Berdiev, A.N. (2013). Natural disasters, political risk and insurance market development. *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 38(3), 406-448.

Curak, M., Dzaja, I. & Pepur, S. (2013). The effect of social and demographic factors on life insurance demand in Croatia. *International Journal of Business and Social Science*, 4(9), 65-72.

Feyen, E., Lester, R. & Rocha, R. (2011). What drives the development of the insurance sector? An empirical analysis based on a panel of developed and developing countries. *The World Bank, Policy Research Working Paper 5572*.

Guerineau, S. & Sawadogo, R. (2015). On the determinants of life insurance development in Sub-Saharan Africa: the role of the institutions quality in the effect of economic development. *Working Paper 201519*.

Gupta, R., Lahiani, A., Lee, C.C. & Lee, C.C. (2016). Asymmetric dynamics of insurance premium: The impacts of output and economic policy uncertainty. *Working Paper 201673*.

Hammond, J.D., Houston, D.B. & Melander, E.R. (1967). Household life insurance premium expenditures: An empirical approach, *Journal of Risk and Insurance*, 34(3), 397-408.

Hwang, T. & Greenford, B. (2005). A cross-section analysis of the determinants of life Insurance consumption in mainland China, Hong Kong and Taiwan. *Journal of Risk Management and Insurance Review*, 8(1), 103-125.

- Ibiwoye, A., Ajibola, O.O.E. & Sogunro, A. B. (2012). Artificial neural network model for predicting insurance insolvency. *International Journal of Management and Business Research*, 2(1), 59-68.
- Kjosevski, J. (2012). The determinants of life insurance demand in central and southeastern Europe. *International Journal of Economics and Finance*, 4(3), 237-247.
- Laura, S. & Mihai, C. (2013). The role of institutional factors over the national insurance demand: Theoretical Approach and econometric estimations. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 39, 32-45.
- Lee, C.C. Chiu, Y.B. Chang, C.H. (2013). Insurance demand and country risks: A nonlinear panel data analysis. *Journal of International Money and Finance*, 36(C), 68-85.
- Lewis, F.D. (1989). Dependents and the demand for life insurance. *American Economic Review*, 79(3), 452-467.
- Li, M. (2008). Factors influencing household's demand of life insurance. <https://mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/5724/research.pdf?sequence=3>.
- Li, D., Moshirian, F., Nguyen, P. & Wee, T. (2007). The demand for life insurance in OECD countries. *Journal of Risk and Insurance*, 74(3); 637-652.
- Lim, C.C. & Haberman, S. (2004). Modelling life insurance demand from a macroeconomic perspective: The Malaysian case, Research paper: The 8th International Congress on Insurance, Mathematics and Economics, Rome.
- Madheswaran, S. & Sen, S. (2008). An Analysis of life insurance demand determinants for selected Asian economies and India. *Asia-Pacific Journal of Risk and Insurance*, 2(2); 1-26.
- Nakata, H. & Sawada, Y. (2007). Demand for non-life insurance: A cross-country analysis. *Working paper presented at CIRJE*, University of Tokyo.
- Rubayah, Y. & Zaidi, I. (2000), Prospek industri insurers hayat abad ke-21. *Utara Management Review*, 1(2), 69-79.
- Skipper, H.D. (1997). Foreign insurers in emerging markets: Issues and concerns. *Occasional Paper 97-2, Center for Risk Management and Insurance*.
- Subba Rao, M. & Srinivasulu, R. (2013). Contribution of insurance sector to growth and development of the Indian economy. *Journal of Business and Management*, 7(4), 45-52.
- Yarri, M. (1965). Uncertain lifetime, life insurance and the theory of the consumer. *Review of economic studies*, 32(2), 137-150.
- www.data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators.
- www.swissre.com/sigma
- www.prsgroup.com
- www.barrolee.com
- www.who.com